

Buharinin vaihtoehto

Mihail Bulgakovin romaanissa *Master i Margarita* (joka jostain syystä on suomennettu nimellä *Saatana saapuu Moskovaan*) vilahtaa Nikolai Ivanovitš -niminen henkilöahmo, joka viettää yön paholaisen tanssiaisissa ”kulkuvälineen ominaisuudessa”, karjuksi muuttuneena. Bulgakovin antama kuvaus Nikolai Ivanovitšin ulkonäöstä – suippo parta, nenäkakkulat, alati mukana kulkeva virkamiehen salkku – ei jätä tulkinnan varaa: kyseessä on bolševikkijohtaja Nikolai Buharin.

Ehkä Bulgakov olisi kirjoittanut Buharinista vähän kauniimmin, jos olisi tiennyt tämän surkean kohtalon; tai ehkä hän ei voinut, sillä Stalin seurasi tiiviisti Bulgakovin kirjailijantyötä ja vaati saada lukea tämän tekstit ennen niiden julkaisemista. Joka tapauksessa Buharin oli nimekkäimpiä Stalinin uhreiksi joutuneita vanhan kaartin bolševikkijohtajia. Hänet vangittiin kevättalvella 1937 ja oikeudenkäynti herätti valtaisa huomiota kaikkialla maailmassa, ei vähiten lueteltujen syytteiden täysin fantastisen luonteen vuoksi. Syyttäjä Vyšinski solvasi Buharinia ”fasistiseksi sakaaliksi”, vaikka juuri Buharin oli neuvostojohtajista ehkä eniten kiinnittänyt huomiota nousevan fasismin vaaraan ja mm. kritisoinut natsien rotuoppeja.

Sinänsä Stalinin motiiveja Buharinin likvidoimiseksi ei tarvitse etsiä kaukaa. Buharin oli jo 20-luvun lopulla arvostellut stalinilaista politiikkaa, ennen kaikkea 1929 tehtyä päätöstä lopettaa ”uusi talouspolitiikka” NEP ja siirtyä rakentamaan sosialismia alistamalla koko maa jättäjäismäisille viisivuotissuunnitelmille ja pakottamalla talonpojat väkisin kolhooseihin.

Pakkokollektivisoinnin ja riuhtovan väkivaltaisen teollistamisen tuottamat ongelmat aiheuttivat pahoja kriisi-ilmiöitä, ja bolševikkipuolueessa alkoi orastaa kritiikkiä Stalinin politiikkaa kohtaan.

Teloituksensa jälkeen Buharinista tuli Neuvostoliitossa täydellinen epähenkilö viidenkymmenen vuoden ajaksi. Buharinin maine palautettiin vasta perestroikan aikana 1988, parahiksi hänen satavuotispäiväkseen. Syynä oli ennen kaikkea Gorbatšovin lähipiirin pyrkimys oikeuttaa Venäjän 1917 tekemä ”sosialistinen valinta”. Tarkoitus oli osoittaa, että tuon valinnan ei välttämättä olisi tarvinnut johtaa stalinilaisen systeemin kehittymiseen, vaan että Venäjän historiassa oli ollut myös vaihtoehtoisia teitä sosialistiseen yhteiskuntaan. Gorbatšovin kuningasajatuksena olikin korvata siihenastinen kankea suunnitelmatalous markkinasosialismilla, jonka yhtenä esikuvana pidettiin 20-luvun NEP:iä.

Parempaa rehabilitointikohdetta gorbatšovilaisten neuvostotalouden uudistajat tuskin olisivat voineet löytää. Buharin ruumiillisti näet ideaa toisenlaisesta sosialismista, huolimatta siitä – tai oikeammin: juuri sen ansiosta – että hänestä oli tyystin vaiettu vuosikymmenien ajan. Buharin oli puolustanut 20-luvun NEP-politiikkaa ja sen lisäksi hän oli viimeisinä vuosinaan aktiivisesti kehitellyt sosialistisen humanismin konseptiota.

Gorbatšovilaisten ajatuksena oli, että Neuvostoliitto oli vuosina 1929/1930 ollut kohtalokkaassa tienhaarassa, missä sillä oli valittavanaan joko stalinilainen pakkoteollistamisen tai buharinilainen inhimillisempi, mutta hitaamman

kasvun sosialismi. Viimeistään Brežnevin ajan pysähtyneisyys ja sitä seurannut talouskasvun pysähtyminen osoitti, että stalinilainen valinta oli johtanut umpikujaan. Mikäpä siis sen luonnollisempaa kuin palata uudestaan vuoden 1929 valintatilanteeseen ja punnita tarjoutuvia vaihtoehtoja. Juuri perestroikan huippuvuonna 1988 puhuttiin paljon siitä, että vuosi 1988 oli analoginen vuodelle 1929, ja nyt olisi syytä välttää silloin tehtyjä virheitä. Historian hengetär oli lyhyeksi aikaa jättänyt eri suuntiin vievien historiallisten mahdollisuuksien ovet raolleen, ja tilannetta oli syytä käyttää hyväksi. Näin Buharinin perintö tuli uudestaan ajankohtaiseksi.

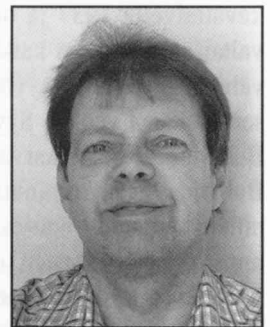
Vuoden 1988 Buharin-buumi kesti kuitenkin vain lyhyen aikaa. Amerikkalaisen Stephen F. Cohenin merkittävä Buharin-elämäkerta käännettiin venäjäksi vielä samana vuonna (alkuteos oli ilmestynyt jo 1973), ja jonkin verran Buharinin tekstejä ilmestyi uusintapainoksina. Gorbatšovilaisten kiinnostus näyttää keskittyneen lähes yksinomaan Buharinin taloustieteelliseen perintöön. Se osoittautui kuitenkin monilta osin vanhentuneeksi, eikä NEP-ajan suosituksia voinut muutenkaan noin vain siirtää 1900-luvun lopun aivan toisenlaiseen ympäristöön. Jo vuoden päästä ”buharinilainen optio” olikin unohdettu, kun liberaalit talousuudistajat alkoivat yhä selvemmin orientoitua kohti kapitalismin palauttamista. Heille löytyi menneisyydestä mieluisampi rehabilitoitava: Adam Smith.

Mutta vaikka sosialistiset optiot ovat haihtuneet savuna ilmaan, ei Buharinin henki silti ole enää suostunut kiltisti palaamaan siihen pulloon, josta se päästettiin 1988. Päivänvaloon on tullut uutta aineistoa, joka pakottaa tarkistamaan monia bolševikkijohtajasta aiemmin tehtyjä arvioita. Kesällä 1992 sukeltautui Venäjän presidentin arkistoista esiin sensaatiomaista materiaalia – neljä Buharinin käsikirjoitusta, joukossa yksi romaani ja yksi filosofinen traktaatti, joiden olemassaolosta ei aiemmin oltu tiedetty mitään. Nämä tekstit Buharin oli laatinut vuosina 1937-1938 odotellessaan tuomiotaan Lubjankan

vankilassa. Ne ilmestyivät Buharinin lesken Anna Larinan editoimina nimellä *Tjuremnyje rukopisy* venäjäksi 1996, ja saksan- sekä englanninkieliset editiot ovat valmisteilla. Buharinin ”vankilavihkojen” tärkeimmän osan, *Filosofskije arabeski* -tutkielman, pitäisi ilmoituksen mukaan tulla lähiaikoina myös amerikkalaiselta Monthly Review Pressiltä.

Lubjankassa kirjoitetut tekstit ovat osin piinallista luettavaa; ne kertovat siitä ajoittain hysteriaa hipovasta mielentilasta, jossa vangittu bolševikkijohtaja oli. Toisaalta niihin sisältyy yllättäviä näkökulmia ja uudelleenarviointeja. Buharin edusti ehkä viimeistä itsenäistä marxilaisen ajattelun muotoa Stalinin valtakunnassa, ja hänen katsomuksensa eroavat kaikessa epäjohtonmukaisuudessaankin *Lyhyeen kurssiin* kanonisoidusta marxilaisesta ideologiasta kuin päivä yöstä.

Olisiko luvassa siis uusi Buharin-buumi, joka jatkaa siitä mihin vuoden 1988 innostus nuupahti? Tuskin, sillä aikakausi on vaihtunut eikä Buharinin ideoita voi sellaisenaan enää soveltaa käytäntöön. Mutta hänestä näyttää tulevan uudestaan ajankohtainen keskusteltaessa Neuvostoliiton historiasta ja, ennen kaikkea, siitä vaikeasta kysymyksestä, onko historiassa olemassa todellisia vaihtoehtoja vai ei.

V e s a O i t t i n e n

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston filosofian historian dosentti, joka tutkii venäläistä ja neuvostofilosofiaa Aleksanteri-instituutin tutkijana.